

В. Й. Кульчицький

Галицький коледж ім. В. Чорновола

ПОВСТАНСЬКА ТВОРЧІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СВІДОМОСТІ МОЛОДІ

Проведено дослідження творчо-поетичного напрямку діяльності організацій національного спрямування. Аналізується повстанська творчість і її поділ за жанровими ознаками. Виділено три різновиди даної повстанської творчості: повстанська творчість, колядки та публіцистика. Загалом висвітлюються духовні надбання нації, які розвивались та передавались наступним поколінням.

Суспільство, сім'я повинні виховувати людей, які досконало знатимуть минуле свого народу, історію виховання і освіти зокрема. Особливо важливим є знання досвіду системи виховної роботи з молоддю в організаціях національного спрямування, що діяли на території України в першій половині ХХ ст. Саме патріотична і виховна діяльність цих організацій сприяла процесові перетворення навчальних закладів з установ, спрямованих на денационалізацію, у навчальні заклади з українським національним характером.

Особливо яскраво це проявилось на території Західної України, яка хоча і перебувала під впливом Польщі, Румунії, Австрії, Угорщини, але завдяки зусиллям української інтелігенції, яка становила ядро організацій національного спрямування, все ж змогла зберегти і підняти національну свідомість молоді на високий рівень.

Діяльність організацій національного спрямування висвітлювалася в сучасній науці в двох аспектах. Перший напрямок ґрунтувався на оцінці їх діяльності як патріотичних об'єднань, другий - як цілком протилежний першому, тобто такий, що забезпечував їх значимість.

Мета нашої статті полягає у висвітленні освітньо-виховної діяльності організацій національного спрямування та вивченні їхнього впливу на молодь України.

Враховуючи відомі обставини: існування тоталітарної системи в Україні - дана тематика висвітлювалась у науковій літературі до недавнього часу тенденційно і фрагментарно. Із проголошенням незалежності України з'явилася можливість досліджувати діяльність багатьох забутих національних культурно-освітніх та політичних організацій. Багато секретних документів вдалося вивчити і опублікувати українським історикам І. Біласу та В. Сергійчуку.

Упродовж останніх років всестороння діяльність організацій національного спрямування досліджувалась у багатьох наукових дослідженнях історичного характеру. Зокрема таких: Н. Мисак «Південне галицьке Надзбруччя у визвольній боротьбі ОУН, УПА у 1939-1942 роках», І. Патриляк «Діяльність ОУН (бандерівців) у 1941-1942 роках (військовий аспект)», Г. Стародубець «Місце і роль ОУН (б) в українському національно-визвольному русі на Волині у роки Другої світової війни (кінець 1940 - серпень 1943)», І. Шумський «Молодіжний рух у Західній Україні (1920-1939)», О. Даценко «Військово-політичне виховання в українських збройних формуваннях в умовах боротьби за українську державність (березень 1917 - листопад 1920)», С. Кулик «Микола Міхновський в суспільно-політичних процесах України (кінець ХІХ - перша чверть ХХ ст.)», І. Андрухів «Українські молодіжні товариства Галичини», Р. Польчевський «Український молодіжний рух на західноукраїнських землях (20-30-ті роки ХХ ст.)».

Треба зауважити, що освітні процеси досліджуваного періоду науковцями сьогодення висвітлені були у таких наукових роботах, як Г. Бугайцева «Проблема виховання молодого покоління у творчій спадщині Григорія Ващенка», В. Борисов «Становлення та розвиток загально-освітньої школи в Україні в 1920-1933 роках», В. Ухач «Культурно-освітня діяльність організації українських націоналістів (1929-1944 рр.)».

Розглядаючи повстанську творчість, треба зауважити, що представниками цієї творчості були такі відомі діячі національно-визвольного руху, як П. Гетьманець, М. Гай, С. Хрін та багато інших. За даними архіву, П. Гетьманець був поетом, редактором підпільних видань національних організацій. Він був автором збірок «Мої повстанські марші», співредактором великого збірника «Під бойовим прапором УПА. У боротьбі за волю». У цьому збірнику друкувалися репортажі, звіти, документи. Окрім того, він був редактором підпільного видання УПА - «Лісовик». Його твори активно друкувалися у виданнях Крайового осередку пропаганди, окремо, в журналі «На чатах». Наведемо приклад його поезії:

Похилені, засніжені, зігріті, але так вперто ми ідем,
В нічній безтямі лютий вітер дуднить Мазепиним конем.
Давно те минуло. Та неначе й тепер в цім вітрі чую я,

Як сивий гетьман вдалеч скаче, Вітчизни шепчучи ім'я.
У жилах моїх кров зі злости жагучим полум'ям горить –
Не для утіх, а лиш для помсти земний вік хочу я прожити.
Біжу вперед. Несамовито кричу радам:
«Скоріше! Ідем!»
Бо в нічній безтямі вітер дуднить Мазепиним конем [1, с. 70].

Дана поезія просякнута духом непокори, вічним прагненням до волі. Поетеса Марта Гай була автором багатьох поезій, які друкувалися в підпіллі у виданнях національних організацій. Основний пафос її поезії - це оспівування здорової суспільної та сімейної моралі, а також пафос віри в молоде покоління України.

О, знаю, віра це, що в блискавку слави
Повернеш знов... І щастям п'яні
Ми кинемось вперед... Повстанські лави,
Як сталь, як воля твоя, неблаганні... [2, с 53].

Дана поезія висвітлює нагальні проблеми тогочасної дійсності і дає нам змогу відчувати віру в свої можливості, у свою перемогу.

Ще один член ОУН, чотовий, потім сотник УПА (1946 р.), до сотні якого входили здебільшого лемки, був співцем визвольної боротьби, - Степан Хрін. Він вів щоденник-хроніку, який переніс у літературно-мистецький твір «Зимою в Бункері» (1947-1948 рр.). Даний твір був сповнений високої емоційної напруги, «блаженної» любові до рідної землі та віри християнської. Тематика його поезій була досить різноманітною. Він писав своєрідні гімни та пісні, у яких змалював оунівців як борців за незалежність України. Заперечував думку про те, що оунівці є розбійниками, зауважував, що їхня «правда боротьби є справедливою». Саме цю думку ми можемо спостерігати у «Пісні повстанців».

Не розбійники ми, хоч живем у лісах
і хоч темная ніч у нас мати, -
до Вітчизни пала в нас любов у серцях
і ненависть клекоче до ката!
Не страшіть, вороги, нас словами погроз –
гордо ми ідемо, з вами славно б'ємось!
Наша правда свята, вона сонцем горить
нам на наших повстанських знаменах,
лиш для неї клялись до смерти ми жить,
із шляхів цих ніколи не звернем! [2, с 74].

Документи були переважно машинописними. До архіву входили: листівки («Український народ у боротьбі з російським імперіалізмом», «Воля народам!»); брошури («Як Москва нищила народи», «Народи в боротьбі», «Христос Воскрес! Воскресне Україна»); книжки.

Архів був переданий невідомою жінкою з села Новий Яричів на Львівщині. Він розпочинався закликком до молодого покоління України, що було названо «друзями».

Гей, збирайтесь, друзі, сміливі та дужі,
На бій з ворогами, - здобудем державу
Соборну та вільну, своїми руками! [4, с 7].

В умовах збройної боротьби та суворих умовах підпілля, смертельної небезпеки повстанська творчість стає ще однією, духовною перемогою над ворогом. Саме вона навчає віри в себе, віри в майбутнє свого народу і при цьому в ній простежуються певні принципи виховної діяльності національних організацій:

- принцип цілеспрямованості;
- принцип єдності національної свідомості та християнської поведінки із суспільно-політичним життям народу;
- принцип народності.

Повстанська творчість - це прояв вічної національної ідеї, яка дає могутню енергію поколінням нації, що стояли і стоятимуть за свою свободу, за незалежність України. Саме цією ідеєю і живиться повстанська творчість поетів.

Іншим жанром повстанської творчості були повстанські колядки. Це найменш досліджений жанр літератури у 40-50-х роках ХХ століття. Гостросатиричні різдвяні пісні та колядки на актуальні громадські теми з'явилися у Галичині на межі ХІХ-ХХ століть, їх можна умовно поділити на три

підгрупи:

- колядки спрямовані проти більшовицького терору (з'явилися з 1939 по 1941 роки);
- колядки з закликом до опору ворогам (починають з'являтися з 1940 року. Наприклад, «На Різдво раненько»);
- колядки про «сумний святий вечір» (ця група є найбільш численною. Наприклад, «Чи ви чули, любі браття»).

Треба зауважити, що в основі даних колядок лежало звернення до Бога «про ласку для України», сподівання омріяної волі, але нерідко й відвертий заклик «свою славу Україну здобувати». Своїми найглибшими коренями вони сягають бурсацьких травестій релігійних різдвяних творів. Їх особливістю є те, що вони засуджують співвітчизників, котрі своєю байдужістю завдають Україні не менш лиха, ніж відкриті вороги-загарбники.

Колядкам початку 40-х років із закликом до опору ворогам властива двоступінчаста композиція:

1. Оповідь про жорстокі безчинства, які діялись на Україні під час Різдва Христового.
2. Широке панорамне змалювання народних страждань.

Саме така композиційна побудова спостерігається в колядці «На Різдво раненько». Наведемо уривок:

На Різдво раненько
Браття-українці заспіваймо нині,
Щоб засяв молодий тризуб в нашій Україні.
Прапор синьо-жовтий, українське поле,
Вже не буде на Вкраїні комуни ніколи!..., [3, с 15].

Як бачимо, колядка пройнята патріотичним духом та вболіванням за рідну Україну. Таке творчо-поетичне спрямування колядки сприяло патріотично-виховному впливові на молоде покоління України. Зауважимо, що цей патріотичний вплив був невід'ємно пов'язаний з основами християнської моралі.

Ще однією вагомою групою повстанської лірики є поезія, в якій розглядається збірники повстанських пісень, виданому підпільним виданням УПА-Північ 1949 року, - «Над степами, над лісами» та «Батьківська земля». Саме в них подаються образи Богдана Хмельницького, Івана Мазепи, Пилипа Орлика. Розглянемо уривок поезії «Батьківська земля».

Батьківська земле, краю козачий, краю святий Україно!
Для Тебе жити, Тобі служити, за Тебе вмерти, єдину.
За Твої гори, низи і море, за їх довічну свободу,
За Твою славу, Честь і державу, за єдність Твого народу.
В лави вставайте, пута ламайте! Годі в ярмі животіти!
Встануть із степу Хмель і Мазепа - будем наїзника бити... [5, с 94].

Загалом у повстанській поезії можна виділити, ще дві підгрупи:

- поезія із закликом до боротьби проти тиранів;
- поезія, пронизана прагненням створити незалежну державу, відбудувати заповітний Київ.

Конкретизуємо все вище перелічене. У повстанській творчості українська національна система виховання розуміється як самобутнє культурно-історичне явище, що є складовою частиною загальноєвропейського виховного процесу. Поезія, в першу чергу, базувалася на добрих виховних началах. Вона вчила молодь України:

- бути завжди гідними громадянами;
- бути завжди чесними;
- ніколи не здаватися;
- проявляти ініціативу;
- завжди мати свою думку, відстоювати її;
- боротися за справедливість;
- з повагою ставитись до історії рідного народу;
- відстоювати незалежність Батьківщини.

Повстанська творчість прагнула виховати в молодого покоління України розуміння проблеми бездержавності нації, а усвідомити це, - означало виробити свою позицію в житті, свій світогляд, свої переконання, ставлення до суспільства і, разом з тим, зрозуміти себе, інших, суспільні процеси, поставити собі завдання та мету і діяти відповідно до них.

Бібліографічні посилання

1. **Національно-визвольна боротьба 20-50-х років ХХ століття в Україні.** 36. матеріалів. Першої міжнародної наукової конференції. - Львів, 25-26 червня 1991, / АН України. -К.; Львів, 1993 -294 с.

2. **Повстанська ліра.** - Львів: Меморіал, 1992. -159с.
3. **Повстанські колядки.** - Тернопіль, 1995. - 47 с
4. **Центральний Державний історичний архів у Львові.-Ф. 205.-Он. 1.-Спр.954.**
5. **Чуєш, брате мій.** - Підпільне видання «Грими, могутня пісне». УПА - Північ, 1946. - 127 с

Надійшла до редколегії 8.09.2004